

David Lynch

Yeni yüzyılın en önemli sinemacısı olma yolunda

Umut B. Turan

David Lynch, New York Film Eleştirmenleri tarafından yılın en iyi filmi seçilen "Mulholland Drive" adlı filmiyle izleyicisini şaşırtmaya devam etti.

Bugünlerde sinemaseverlerin kafasını en çok karıştıran yönetmen David Lynch. Yönetmenin önceki filmi "Kayıp Otopan"ı izledikten sonra, filmi tam anlamadım ama yine de çok güzeldi diye düşünen izleyiciler, bu kez "Mulholland Drive"da daha da kapalı bir film ile karşılaşmış, hiç anlamadıkları bu Lynch filmi de çok sevdiklerinde kafa-falar yavaş yavaş karışmaya başladı. Film anladığını itiraf eden bir izleyici topluluğu, Lynch filmlerini anlamaya çalışmayın diyen kimi eleştirmenler... Sanırım kilit soru şu: Anlaşılamayan, belki de böyle bir kaygıyı hiç duymayan bir yönetmen nasıl olur da bu kadar sevilir? Nasıl kendine bu kadar geniş bir hayran kitlesi oluşturabilir? Bu soruların kesin bir cevabı var mı bilmiyorum. Ancak David Lynch'in izleyiciyi

"Mulholland Drive" filminde geldiği noktaya zamanla yavaş yavaş alıştırdığını söyleyebiliriz. "Mulholland Drive" adlı filmi yorumlamaya çalışmadan önce, yönetmenin 70'li yılların sonlarına doğru başlayan sinema serüvenine bir göz atalım.

Lynch'in ilk filmi "Alphabet" (1968) dört dakikalık çizgi film/gerçek film karışımı bir gösteriydi. Lynch bu filmi ile AFI (Amerikan Film Enstitüsü)'den burs almayı başardı. Aldığı burs ile gerçekleştirdiği ve maddi sorunlar yüzünden beş yılda bitirilebilen "Eraserhead" (Silgi Kafa) önce sadece sinema meraklılarının ilgisini çekse de, bir süre sonra bir kült film haline geldi. Film sümüksü bir yaratık doğuran karısı tarafından terk edilen bir erkeği konu alan ironik, yer yer izleyiciyi rahatsız edebilecek iğrenç

görüntülerin bulunduğu bir film. Bu hastalıklı varlığı yanlışlıkla öldüren adam bu yüzden yıkılıp, kendi hayatını da kaybeder. "Elephant Man" (Fil Adam, 1980) adlı film yönetmenliğiyle görevlendirilir. Film, Victoria çağı İngilteresinde "Fil Adam" John Merrick'in müthiş acıklı hikayesini anlatır. Merrick resmini elinden bırakmadığı ve hep düşlerinde gördüğü melekler kadar güzel annesinin aksine doktorunun "böylesine deforme olmuş bir yüz ve beden görmedim" diyebileceği kadar korkunç görünümü bir adamdır. Merrick'i bir hayvan gibi sergilediği, dayak yiyip aşağılandığı sirkten kurtaran doktor Treves onu bir hastanede bakıma alır. İlk kez insanca davranışlar ve kendisine iyi muamele edilmeyle karşılaşan Merrick, görünümü korkunç olsa da bir insan olduğunu, kendisine de insanca davranılabileceğini anlar. Yeniden kendisine işkence etmek isteyen bir grup insanın eline düştüğünde, Merrick iç paralayıcı bir sesle "ben fil adam değilim, ben bir insanım" diye feryat eder. Bu belki de sinema tarihinin en dramatik sahnelerinden biridir. Doktor Treves'den, bakıma alındığı hastanedeki insanlardan insanca muamele gördükten sonra Merrick artık bu aşağılanmaları bir daha yaşayamazdı. Merrick kendisine kan dolaşımını durdura-

cağı için yasaklanmış bir şeyi yaparak, yani, insan gibi uyuyarak intihar eder.

"Fil Adam" gösterime girdiği tarihlerde gişe rekorlarını kırdı ve film aralarında en iyi yönetmen dalı da olmak üzere sekiz dalda Oscar'a aday gösterildi.

Lynch, 83 yılında çevirdiği "Dune" (Çölgezegeni) adlı bilimkurgu filmiyle seyircilerin ve eleştirmenlerin beklentilerini karşılamadı. "Dune" uzay filmlerine, bilimkurgu filmlerine göndermeler yapan ironik bir film. Edebiyatta çok alışlagelmış diğer eserlere göndermelerde bulunma sinema-severlerin hepsi tarafından tam anlaşılammıştı sanırım. Film klasik bir bilimkurgu olarak izleyen izleyicinin memnun kalması çok doğaldı aslında. Bu filminden üç sene sonra yaptığı Blue Velvet (Mavi Kadiye, 1986) adlı psikolojik gerilim filmiyle kariyerinin ikinci doruk noktasına çıkmıştır. Film, Bobby Vinton'un "Blue Velvet" şarkısıyla başlar. Lynch'in en beğendiği oyunculardan Klyle Mac, Amerika'nın bir taşra kasabasında saf ve sevimli görünümü arkasına gizlenip, şiddet ve cinsel sapkınlık devranına kapılan, iyi bir delikanlı rolündedir. Bu film birçok Lynch hayranlarına göre yönetmenin en iyi filmi olarak görülmektedir. Yönetmen daha sonra "Twin Peaks" (İkiz Tepeler) adlı 30 bölümlük bir TV dizisi çevirdi. Daha sonra dizinin başarısı beyaz perdeye taşınmaya çalışılarak sinemaya uyarlandı. Ancak dizideki başarı beyaz perdeye yansımada. Bundan sonraki çalışması olan "Wild at Heart" (Vahşi Duygular) adlı yol filmi eleştirmenler arasında büyük fikir ayrılıklarına yol açsa da, bu filmi Cannes'da altın palmiye ile ödüllendirildi. Lula (Lavra Dern) ile Sailor'un (Nicholas Cage) aşkını anlatan masalsi öykünün karşısına yerleştirdiği, aşırı şiddet sahneleri birçok eleştirmenin hoşuna gitmemiştir. Lynch iyi bir sonla bitirmek için çaba harcadığı bu

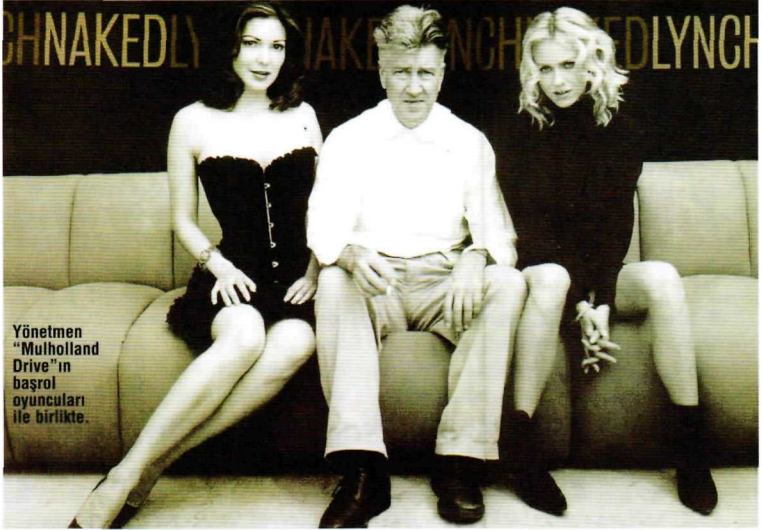
film ile, en sevdiği filmlerden biri olan "Oz Büyücüsü"ne vefa borcunu da ödemiştir. 1997 yılında Lynch, bana göre en büyük başarıyı gerçekleştirdi. "Lost Highway" (Kayıp Otoban). Los Angeles'da yaşayan ve gece kulübünde caz saksafon çalan Fred Madison, karısı Renee'nin kendisini aldattığı paranoyası ile yaşamaktadır. Madison birgün kapısının hemen önünde bir kaset bulur. Kasette evinin dışarıdan kamerayla çekilmiş görüntüleri bulunmaktadır. Ardından evinin içinin ve son olarak karısıyla yatak odasında çekilen görüntülerin yer aldığı iki kaset daha gelir Madison'a. Bu sıralarda karısının arkadaşlarının verdiği bir partiye katılan Madison, burada kendisini tanıdığını ve şu anda onun evinde olduğunu söyleyen garip bir adamla karşılaşır. Telefon ile evini arayan Madison, fiziksel olarak karşısında bulunan adamın sesini duyunca şaşkına döner. Hemen ertesi gün ise karısı evde ölü olarak bulunur ve bütün deliller aleyhine olan Madison, karısını öldüren kiskanç koca olarak suçlanarak hapse atılır. Karısının öldürülmesine dair hiçbir şey hatırlamayan Madison gelişen olaylar karşısında ne yapacağını bilemez bir haldeyken, bir anda ortadan kaybolur ve yerine Pete Dayton adlı genç bir adam geçer. Dayton, arabasının bakımını kendisine yaptıran bir gangsterin Alice adlı sevgilisine aşık genç bir oto tamircisidir. Alice, Renee'nin onun saçlı halidir (iki karakteri de aynı oyuncu oynuyor). Alice ile birlikte gangsterlerin elinden kaçmaya çalışan Dayton, sevgilisini fahişe olmaya iten adamı öldürmeye karar verir. Bu adam da, bir önceki hikayede Renee'nin yakın arkadaşıdır. Uzun - zaman birlikteliğini hiçe sayan, kimliklerin birden değiştiği, izleyicide sürekli bir merak ve şaşkınlık yaratan, ancak merakın giderilmesine izin vermediği gibi bunu sürekli çoğaltan bir film. Lynch kah-

ramanlarını zaman ve uzamdan hatta kendi kimliklerinden bile bağımsız kılan, başı, sonu, ortası kestirilemeyen, seyirciyi sürekli şaşırtıp, çözemedikleri bir filmi soluksuzca defalarca seyrettirebilecek bir film ortaya koymuştur.

David Lynch'in 99 yılında yaptığı "The Straight Story" isimli gerçek bir öyküden esinlenerek çekilmiş filmi ise nedense ülkemizde gösterime girmedi. Kafalarda Lynch'in tarzını değiştirdiğine dair şüpheler uyandıran bu filmde de yönetmenin klasik üslubundan izler görülmekteydi aslında. Film bir süredir küs olduğu erkek kardeşinin kalp krizi geçirmesi üzerine, onu ziyaret etmeye karar veren 73 yaşındaki Alvin Straight'in (Richard Farnsworth) öyküsünü anlatır. Alvin başkasının kullandığı arabalarda rahat edemez, ancak gözleri bozuk olduğu için kendisinin araba kullanması da yasaktır. Sevimli ama inatçı ihtiyar Alvin çareyi çim biçme makinesiyle bu uzun yola çıkmakta bulur. Oldukça duygusal bir film olan "The Straight Story"nin finalindeki sürpriz ise izleyiciyi etkilemeyi başarabiliyor.

"Mulholland Drive" ise Lynch'in özellikle "Kayıp Otoban"daki büyütlü sinemasına geri dönüşünün müjdesini veriyor. Bu filmin ilk birbuçuk saati gayet normal ilerlerken, son bölümdeki olaylar, o ana kadar kafalarda oluşan sorulara cevap vermenin aksine, akıllarda yeni sorular oluşturuyor. Ortaya çıkan final tahmin edilebilir bir şey değil kesinlikle. Bu zaten David Lynch sinemasının en belirgin özelliği: Sürekli merak uyandırmak ve şaşırtmak.

"Mulholland Drive" bir kaza ile başlar. Üç kişinin bulunduğu arabada iki erkek ölür. Üçüncü kişi olan kadın ise bilincini ve hafızasını yitirmiş halde görkemli bir eve sığınır. "Gilda" filminin afişinde Rita Hayworth'a özenen kadın kendine Rita adını takarken kadının sığındığı evin sokağındaki

Yönetmen
"Mulholland
Drive" in
başrol
oyuncuları
ile birlikte.

tabelada ise "Sunset Bulvarı" yazmaktadır (Billy Wilder'in aynı adlı filminde de genç bir kadın bir eve sığınır). Aynı dakikalarda Herb ve Dan adında iki arkadaş sohbet etmektedirler. Dan bir gece önce gördüğü kabustan bahsetmeye başlar. Rüya, içinde buldukları lokantada geçmektedir. Dan'ın gördüğü kabus gerçek olmaya başladığında her ikisinde çoktan sarhoş olmuş ve oradan ayrılmışlardır. Bir patikaya geldiklerinde kabusun en kötü kısmı gerçek olur ve Dan durup dururken ölür.

Betty oyuncu olma umuduyla geldiği Los Angeles'ta teyzesinin yaşadığı apartman dairesine taşınmaktadır. Daireye taşınmak için geldiğinde, orada saklanan Rita'yı bulur ve her şeyi unutmuş bu kadına yardım etmeye karar verir. Bu sırada Los Angeles'in başka bir köşesinde iki İtalyan yapımcı filmde bir aktristi oynatması için yönetmen Adam Kesher'e baskı yapmaktadır. Baskı ve tehditlere direnen Adam evine

döndüğünde karısını bir temizlikçiyle yaktak yakalar ve bir otele yerleşir...

David Lynch bu filmiyle tarzında değişme olduğu söylentilerini boşa çıkararak tam anlamıyla, "ben David Lynch filmiyim" diye bağırın bir başyapıt daha ortaya çıkarmış. Hemen her filmi bir başyapıt olarak sinema tarihine geçen Lynch'in "Mavi Kadife", "Kayıp Otoban" ve "Mulholland Çıkamaz" adlı filmleri üzerine daha çok konuşulacak ve belki de Lynch, sinema tarihine bir ekolün yaratıcısı olarak geçecek.

